

81. OPOŽDĚNÁ DEMONSTRACE

Táta mi vyprávěl, že policajťům, který obuškama potlačovali demonstrace na konci 80. let, se podávala speciální droga, asi nějaký amfetamin, aby byli agresivnější a šli do demonstrantů s větší vervou. Doslechli se to ale jednou nálký disidenti, co tyhle demonstrace pořádali, a domluvili se, že demonstraci nahlásí na určitou hodinu, ale že se sejdou až o tři hodiny později. Jak řekli, tak udělali, ale policajti v kasárnách to samozřejmě netušili, droga jim byla podána, a oni, jak byli nabuzení a nemohli se té demonstrace dočkat, tak se v kasárnách navzájem pomlátili obuškama.

SLADKÁ ŠEDESÁTÁ AŽ PROHNILÁ OSMDESÁTÁ

Jednou z nejpozoruhodnějších možností, jak uchopit *Zeitgeist* určitého historického období, je analýza kolektivní mýtotvorby – dobových fám, pověstí, klepů, vyprávění ze života a hospodských historek. Tato velkoměstská mytologie nám o dobových společenských obavách, nadějích, tenzích a předsudcích může říct často mnohem více než archivní dokumenty nebo rozhovory s pamětníky. Ústně šířená pěna dní, eferemní bizarní historiky zaslechnuté v práci nebo u hospodského stolu, málokomu utkví v paměti dlouho; přesto mohou být zajímavým svědectvím o době, kdy masově kolovaly od úst k ústům a stávaly se předmětem vášnivých debat a spekulací. Naslouchání dobovým pověstem a fámám nám poskytuje zajímavý pohled do kolektivního nevědomí národa.

Ideální prostředí pro šíření tohoto moderního folkloru představovalo období nadvlády komunistického režimu v letech 1948–1989. Důvodem byla neustále přítomná schizofrenie doby, život dělený na ten předstíraný veřejný a „opravdový“ soukromý, prožívaný v domácnostech a později na chatách, chalupách a za nepřítěšnými zdmi panelákových bytů. Znamením doby byla nedůvěra k oficiálním informacím, které byly kontrolovány všemocným režimem – a na druhou stranu slepá důvěra i v ty nejbizarnější fámy a historiky. Lidé nevěřili veřejnému světu televize, novin a projevů, za kterými stála autorita Strany, ale až paradoxně silně důvěřovali světu privátnímu, svým blízkým – členům rodiny, přátelům, známým a kolegům, ať už přišli s čímkoli.

Slovesný folklor komunistického období se v mnohém podobá folkloru šířenému za druhé světové války a folkloru šířenému ve všech nesvobodných společnostech. Jako ve všech dobách nesvobody kvetly zejména anekdoty, jejichž bohatství, variabilita a pestrost se s dnešním stavem nedají vůbec srovnat. Oblíbené byly především politické anekdoty o vůdcích režimu, ale i vtipy o dobovém nedostatku nejrůznějších druhů zboží a dalších negativních

společenských jevech. Celá řada z nich organicky navazovala na protektorátní či ještě starší anekdoty a dnes už nám téměř nic neféknou. Po roce 1989 se český repertoár anekdot značně globalizoval, výrazně ubylo politických anekdot a přibýly naopak anekdoty mezinárodní (o blondýnkách, zvířecí anekdoty apod.). Podobně jako za druhé světové války se v období nadvlády komunistického režimu výrazně šířily i fámy, klepy a pomluvy, často velmi přesně konkretizované a lokalizované. Komunistický repertoár jako celek není zatím důkladně prozkoumán, ale jisté je, že pro 50. léta jsou typické spíše temnější varovné fámy a pověsti spjaté s nebezpečím jaderné války a fámy o únosech lidí. Z 60. let máme zprávy o celé řadě mezinárodních historek, které se k nám v rámci tehdejšího uvolnění zřejmě snadněji dostávaly ze Západu. Pro folkloristy asi nejzajímavější periodou je období 70. a 80. let 20. století, kdy dobové nové pověsti české postupně získaly pozoruhodně temný podtón. Český a moravský lid, trpící v nekonečných frontách na banány a toaletní papír, v té době už dávno nečekal na bájně rytíře z Blániku nebo Američany vybavené pomerančovým plynem, kteří by jej přišli vysvobodit z poroby. Místo mytických spasitelů totiž přijela vojska bratrské internacionální pomoci, která způsobila totální rezignaci na věci veřejné. Na místo mýtů a ideálů nastoupily paranooidně ustrašené fámy nebo škodolibé a závistivé anekdoty. Vzniká frontový, konzumní folklor o nedostatkovém zboží, řeznicích, zelinářích a vekskláčích. Nedostatek základních výrobků vede k fantazírování o luxusu Západu a k lacinému nahrazování odepřených požitků fantastickými náhražkami. Klepy o politikách a jejich vztazích s představiteli dobového „šoubyznysu“ nabírají mytologických podob. Na dvacetikoruně je prý zobrazena Helena Vondráčková, což prosadil její tajný milenec Lubomír Štrougal. Desítky československých herců a zpěváků údajně točí tajné pornofilmy vyvážené na Západ. Představitelé Štrany mají seznam vytipovaných hereček, které jsou jim v jakoukoli denní dobu volně k dispozici. Socialistická mytická *bricolage* tak mnohdy předčí i ty nejfantastičtější výtvoři mytologií přírodních národů.

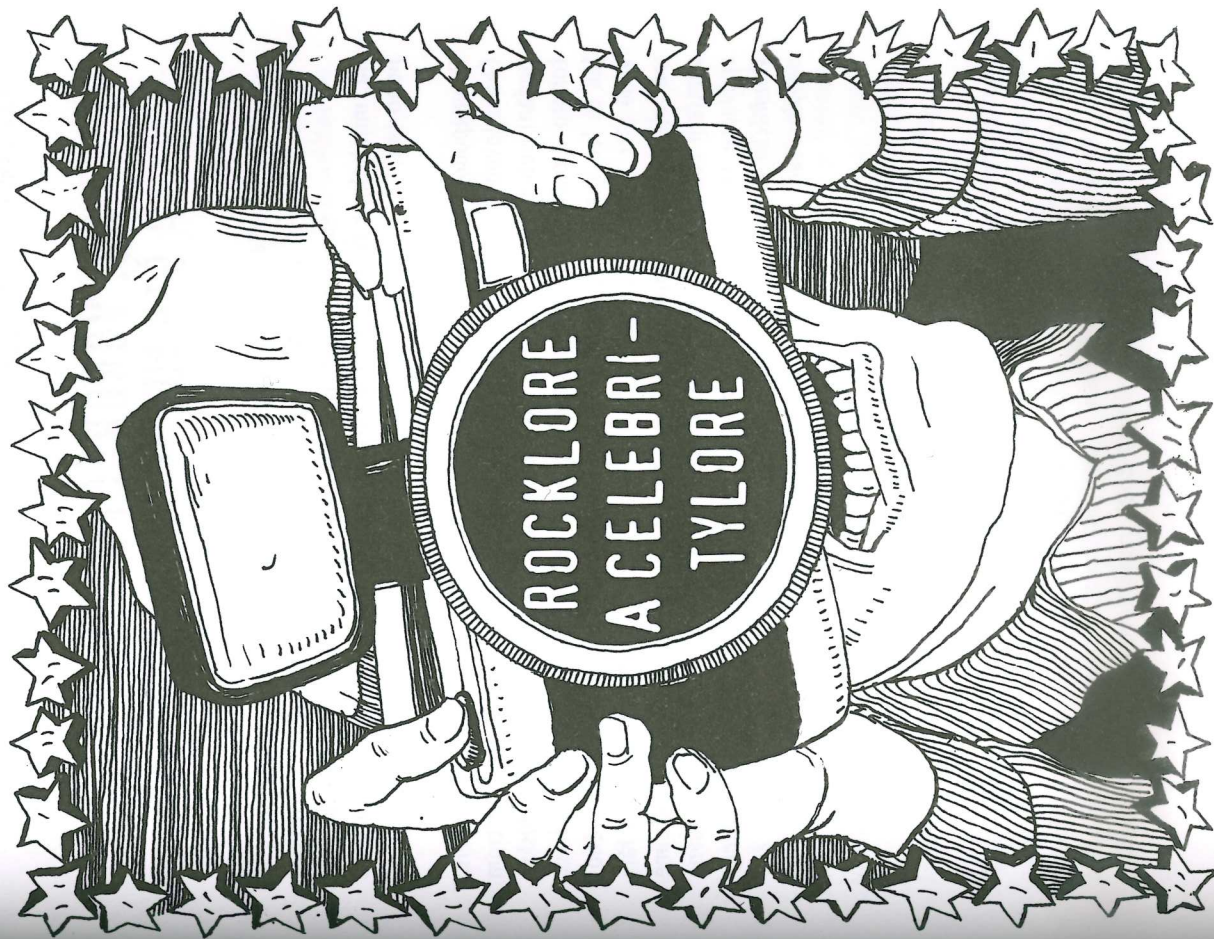
Postupné uvolňování bariér mezi Východem a Západem přináší zpoza železné opony mnoho nových hmotných požitků, které nabývají takřka

legendárního věhlasu – videopřehrávače, digitální hodinky, pornografie. Společně s nimi ale pronikají i hororová vyprávění, jako třeba první šeptané zprávy o hrozbě AIDS nebo tvrdých drog, která – spolu se stranickou propagandou – šíří dojem, že ani na Západě není všechno v pořádku. Po katastrofě v Černobylu, komunistickými úřady zpočátku utajované, se do kolektivního vědomí vrací největší přízrak 20. století – hrozba jaderného zničení. Po první vlně fám o fantastických zmutovaných zvířatech, ozářených výbuchem čer-nobylské elektrárny, se vynořují i hlouběji zasuté děsy. Kolektivní mytické myšlení tak náhle pochopí „skutečný“ význam absurdně megalomanských staveb režimu. Monumentální pomníky, televizní vysílače, nikdy nedokončené stavby i nekonečné řady panelákových sídlišť náhle získávají nový, děsivý smysl. Tyto monstrózní stavby nejsou výsledkem špatného plánování, nízké efektivity práce, neschopnosti či megalomanské touhy po zbytečné monumentalitě. Pomníky režimu jsou tak nepochopitelné proto, že slouží primárně k vojenským účelům a budou využity během blížící se jaderné války. Dálniční plochy a mosty údajně slouží k přistávání stíhacích letounů. Celá země je protkuta sítí gigantických podzemních základů. Veškeré budovy vládních, státních a stranických úřadů jsou propojeny kilometry tajných chodeb. Jaderná válka promiká i do samotné struktury lidských domovů. Obrovské věnce panelákových sídlišť obklopující československá města budou – i se stovkami rodin v nich žijících – v případě jaderné války nemilosrdně obětovány. Primárním účelem obřích panelákových sídlišť totiž není nic jiného než zmírňování tlakových vln po výbuchu jaderných bomb, které budou svrženy na československá města.

Nad tímto neustále kolotajícím mořem dobové šeptandy, klepů a pomluv se vznášejí tajemný přízrak děsivých černých sanitek, záhadných vozů unášejících své oběti kamsi do neznáma. Mnozí tvrdí, že odváží lidi, které si stát během důkladných lékařských prohlídek socialistického zdravotnictví předem vytypoval k tomu, aby posloužili jako nedobrovolní dárci orgánů. Oběti černých sanitek míří údajně až kamsi na nespecifikovaný Západ, ovšem ne do vysněného ráje emigrantů, ale na pitevni stoly sterilních západních klinik.

ČERNÁ SANITKA: DRUHÁ ŽEN

Čtení dobových pověstí, fám a anekdot ale není pouhou lacinou *ostalgii*, hřejivě úsměvným vzpomínáním na dobu tuzexů, spartakiád a céček. Když se na 70. a 80. léta 20. století podíváme optikou dobové kolektivní mytologie, většina hřejivého oparu s chutí kofoly a žvýkaček Bajó náhle zmizí. Dobové historky, které si lidé vyprávěli a kterým do určité míry i věřili, jsou jistě úsměvné. Cítíme však za nimi kolektivní pocit frustrace a nedostatečné sebe-realizace, způsobené všemocnou rukou režimu, který omezoval a reguloval i ty nejméněšší a nejneškodnější aktivity. Smějeme se, ale tak trochu s úlevou, že tohle všechno je dnes již pouhou legendou z dávných věků prvo-májových průvodů, pionýrských táborů a počítačů z JZD Slušovice.

3

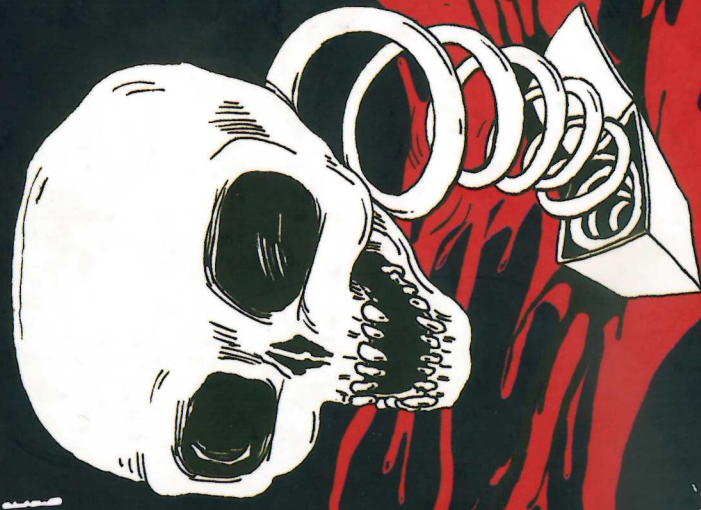
ČERNÁ SANITKA DRUHÁ ŽENĚ

PÉRÁK, UKRADENÁ LEUVINA
A JINÉ POVĚSTI

PETR JANEČEK

ČERNÁ SANITKA: DRUHÁ ŽEŇ

PÉRÁK, UKRADENÁ LEDVINA
A JINÉ POVĚSTI

PETR JANEČEK
ILUSTRACE STANISLAV SETINSKÝ

328